

Konwencja kryminalna

GENEZA, CECHY I WSKAZÓWKI DLA PISZĄCYCH

DR MAGDALENA MARZEC-JÓŹWICKA

GENEZA

Pierwsze opowiadanie detektywistyczne wyszło spod pióra Edgara Allana Poe w roku 1845 i było zatytułowane *Zabójstwo przy rue Morgue*. Utwór ten opisywał historię tzw. morderstwa za zamkniętymi drzwiami. Głównym bohaterem opowiadania był inspektor Dupin, który, dzięki niespotykanej zdolności analizy i dedukcji, rozwiązuje zagadkę. Poe po raz pierwszy stworzył postać detektywa-amatora, który swymi umiejętnościami przewyższa pozbawionych inteligencji i polotu policjantów.

CECHY UTWORÓW

- » trójdzielna budowa fabularna; główne przęśła akcji: zbrodnia – poszukiwanie sprawcy – ukaranie winnego;
- » wyraziście zarysowana, dynamiczna akcja, rozwijająca się w porządku poszukiwań, które prowadzą do ustalenia, kto jest sprawcą zbrodni;
- » świat jawi się jako przestrzeń, w której porządek został zakłócony, a celem utworu jest przywrócenie ładu i wiary w przekonanie, że nie ma zbrodni bez kary;
- » bohaterem jest najczęściej osoba prowadząca dochodzenie, np. policjant, detektyw, prokurator;
- » retrospekcje, czyli przywoływanie wydarzeń wcześniejszych, poprzedzających właściwą fabułę;
- » retardacje – zabiegi polegające na celowym opóźnianiu przedstawienia jakiejś istotnej informacji lub zdarzenia, za pomocą rozbudowanych opisów bądź zawikłania akcji, celu stopniowania napięcia;
- » suspensje, czyli zakłócenia akcji, polegające na przerywaniu jej w ważnym momencie po to, by wywołać spotęgować napięcie, zaciekawić albo zaskoczyć czytelnika;
- » unikanie elementów fantastycznych i nadprzyrodzonych;
- » mocne oddziaływanie na inne środki przekazu, zwłaszcza film.

GATUNKI

- » **powieść sensacyjna** – utwór, którego fabuła jest pełna niezwykłych zdarzeń i niespodziewanych zwrotów akcji; ich przebieg nie musi być zrozumiały dla czytelnika, najważniejsza jest dynamika następujących po sobie wydarzeń;
- » **powieść kryminalna** – utwór, którego fabuła oparta jest na zbrodni, dochodzeniu do prawdy i wykryciu przestępcy;

Materiał opracowano w ramach projektu *Wejść w konwencję* prowadzonego przez Fundację Szkoła z Klasą w partnerstwie z Instytutem Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Instytutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk oraz Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

- » **czarny kryminał** – odmiana kryminału, w której najistotniejszą rolę odgrywa pościg za przestępcą, znany już nawet na początku utworu; policja i sądy nie stoją w tych utworach po stronie sprawiedliwości, ale przenikają się ze światem przestępczym; bohater (detektyw, policjant, prokurator) zaś kieruje się zasadami panującymi w brutalnym świecie mafii i gangsterów;
- » **powieść detektywistyczna** – utwór, w którym policja prowadzi śledztwo związane ze zbrodnią niedolnie, a jej zagadkę rozwiązuje detektyw-amator (np. Sherlock Holmes, Philo Vance, Herkules Poirot, Joe Alex itp.);
- » **powieść gangsterska** – powieść bliska czarnemu kryminałowi, której cechy charakterystyczne to: czas i miejsce akcji (lata wielkiego kryzysu w USA), a także opozycja dwóch bohaterów: gangstera (po stronie którego często jest sympatia czytelnika) i stróża porządku (detektywa, agenta FBI, funkcjonariusza policji) oraz zacierająca się granica pomiędzy dobrem i złem;
- » **powieść policyjna** – utwór, którego napisanie wymaga od autora znajomości realiów pracy policjantów, a fabuła koncentruje się na wydarzeniach toczących się na posterunku (ang. *police procedural*);
- » **powieść sądowa** – utwór, którego tematem jest fikcyjny proces o morderstwo, akcja toczy się przede wszystkim na sali sądowej, a bohaterami powieści są uczestnicy rozprawy;
- » **powieść szpiegowska** – powieść przygodowa, sensacyjna, której bohaterem – jak wskazuje nazwa – jest szpieg o podwójnej moralności, nieprzestrzegający norm etycznych, jeśli wymagają tego wyzwania, których się podejmuje; najbardziej znana postać to James Bond, stworzony przez Iana Fleminga;
- » **dreszczowiec** – utwór fabularny (literacki, filmowy, teatralny), w którym akcja – sensacyjna i pełna napięcia – nasycona jest elementami tajemniczości, grozy i niesamowitości.

PRZEDSTAWICIELE

- » **literatura światowa:** Edgar Allan Poe, Arthur Conan Doyle, Agatha Christie, Dorothy L. Sayers, Dashiell Hammett, Raymond Chandler, Ian Fleming, Philip Rock, Stephen King, Dan Brown, Ken Follett, Alistair McLean, Henning Mankell, Ian Rankin, Liza Marklund, Aleksandra Marinina, Karin Fossum, Thomas Harris, Mario Puzo, Michael Connelly, Ed McBain
- » **literatura polska:** Antoni Marczyński, Adam Nasielski, Stanisław Wotowski, Maciej Słomczyński, Joanna Chmielewska, Katarzyna Bonda, Andrzej Pilipiuk, Marcin Świetlicki, Jacek Dukaj, Gaja Grzegorzewska, Maciej Malicki, Edward Pasewicz, Marek Krajewski, Marcin Wroński

WSKAZÓWKI DLA PISZĄCYCH

1. **W Twoim tekście musi pojawić się trup.** Zbrodnia powinna być zaplanowana (nie może okazać się wypadkiem lub samobójstwem) i popełniona z pobudek osobistych.
2. **Zadaj sobie pytania: jak i z jakiego powodu można zabić człowieka?** Wokół odpowiedzi na nie konstruuj postać podejrzanego.
3. **Dobrze, jeśli w tytule Twojego utworu wystąpią następujące słowa:** strach, zbrodnia, śmierć, krew, tajemnica, niepewność.
4. **Ważne jest pierwsze zdanie powieści.** Powinno być intrygujące i zachęcające do dalszego czytania.

Materiał opracowano w ramach projektu *Wejść w konwencję* prowadzonego przez Fundację Szkoła z Klasą w partnerstwie z Instytutem Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Instytutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk oraz Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

5. **Pamiętaj, że Twój utwór ma być wiarygodny.** Powinien składać się z wiarygodnych działań wiarygodnych ludzi w wiarygodnych okolicznościach. Wydarzenia przedstawione w tekście powinny być realistyczne.
6. **Akcja powinna być dynamiczna, zaskakująca i ciekawa.** Śledztwo ma być dla czytelnika przygodą wartą poświęcenia czasu, tak by ciągle zadawał sobie pytanie: co dalej? Dla zmylenia uwagi czytelnika możesz pozostawić kilka fałszywych tropów.
7. **Dobrym pomysłem może okazać się wplecenie intrygi w proces historyczny.** Może to być np. tajemnica sprzed lat, związana z pewnymi postaciami czy zdarzeniami.
8. **Wątek kryminalny, na którym oprzesz fabułę, powinien być na tyle prosty, żeby udało się go dość szybko wyjaśnić.** Wyjaśnienie niekoniecznie ma być krótkie, a często nawet nie może takie być, ale powinno za to być interesujące samo w sobie, żeby czytelnik pragnął je poznać.
9. **Główny bohater Twojego utworu powinien być prawdziwy.** Jeśli jest np. policjantem, musi zachowywać się jak jeden z nich, a także powinien posiadać psychiczne i fizyczne cechy charakterystyczne dla osób wykonujących ten zawód. Detektyw czy policjant nie powinien być sprawcą zbrodni.
10. **Wprowadź kilku podejrzanych.** Każdy z nich powinien mieć sensowny powód zabicia ofiary. Stopniowo ograniczaj ich krąg, ale tak, żeby czytelnik nie zorientował się za szybko, kto jest zbrodniarzem.
11. **Dawaj czytelnikowi wskazówki dotyczące zbrodniarza.** Powinien mieć równe szanse z detektywem/policjantem na rozwiązanie tej zagadki. Jednocześnie pamiętaj, by sprawca zbrodni był osobą interesującą, z którą czytelnik się zaznajomił, ale jednocześnie taką, której nikt nie podejrzewa o nieczne zamiary.
12. **Wiedz o tym, że sprawca powinien być odkryty na drodze dedukcji.** Na jego zdemaskowanie nie może mieć wpływu przypadek lub zbieg okoliczności.
13. **Musisz pamiętać o tym, by ukarać przestępcę.** Brak konsekwencji zbrodni wywołuje w czytelniku poczucie irytacji, złości, niesprawiedliwości, zaburzenia ładu.
14. **Stosuj charakterystyczne dla tej literatury zabiegi kompozycyjne:** retrospekcje, retardacje, suspensje, inwersje czasowe.
15. **Zminimalizuj liczbę opisów i wątków drugorzędnych.** Wystarczy, że w Twoim tekście pojawią się potrzebne opisy bohaterów, na podstawie których czytelnik stworzy ich portrety psychologiczne, pomagające mu choćby w zrozumieniu motywów ich postępowania.
16. **Oddziałaj na uczucia czytelnika.** Pamiętaj, że dobrze napisany utwór kryminalny powinien wzbudzać w nim nie tylko ciekawość, ale może nawet strach, niepokój, niepewność, dreszcz emocji.

Materiał opracowano w ramach projektu *Wejść w konwencję* prowadzonego przez Fundację Szkoła z Klasą w partnerstwie z Instytutem Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Instytutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk oraz Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.